

ТЕАТРАЛЬНА
БІБЛІОТЕКА

Ч. 2.

ЧАР-ЗІЛЛЯ

сценічна картина
у двох відслонах

С

Г

ТЕАТРАЛЬНА БІБЛІОТЕКА Ч. 2

ЧАР-ЗІЛЛЯ

СЦЕНІЧНА КАРТИНА У ДВОХ ВІДСЛОНАХ

за поемою „Євшан-зілля”

МИКОЛИ ВОРОНОГО

КРАКІВ

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО

1941

Verlag: „Ukrainischer Verlag“, Krakau, Reichsstrasse 54.
Накладом Українського Видавництва. Краків, Райхсштрассе 34.

Druck: Buchdruckerei „Pospieschna“, Krakau, Reichsstr. 54.
З друкарні „Поспішної“, Краків, Райхсштрассе 34. Тел. 147-86.

О С О Б И :

РЕЦИТАТОР — юнак;
КНЯЗЬ — у силі віку;
КНЯЗЕНКО — юнак;
ГУДЕЦЬ — старик;
КОРМИЛЕЦЬ КНЯЗЕНКА — в силі віку;
УКРАЇНСЬКІ ДІВЧАТА — марива.

Перша відслона.

Дія починається при спущенні завіси. Перед сцену виходить юнак-рецитатор. Він — простоволосий, у народньому одязу. Постава його — свободна, але поважна.

РЕЦИТАТОР виголошує:

В давніх літописах наших
Є одно оповідання,

Що зворушує у серці
Найсвятіші почування.

Не блистить воно красою
Слів гучних і мальовничих,
Не вихвалює героїв
Та їх вчинків войовничих.

Hi, про інше щось говорить
Те старе оповідання.
Між рядками слів тайтися
В нім якесь пророкування.

І воно живить надію,
Певну віру в ідеали
Тим, котрі вже край свій рідний
Зацурали, занедбали...

(По короткій зупинці — виголошує далі):

... Жив у хана, у неволі
Княжий син, малий хлопчина
Князя — київського пана
Найулюблена дитина.

Половецький хан із степу
Взяв його під час походу

З ясиром в полон, і пótім
При собі лишив за вроду.

Оточив його почóтом
І роскошами догідно —
І жилось тому хлопятí
І безпечно і вигідно.

Час минав, і став помалу
Рідний край він забувати,
Степ чужий, чужі звичаї
Як за рідні уважати.

(По короткій зупинці — виголошує далі):

Та не так жилось князеві
Без коханої дитини —
Важко віку доживати
Під вагою самотини.

Під час виголошування останніх рядків — завіса легко розсувається.

Сцена уявляє сад у жовтому вечірньому свіtlі (рис. 1.). На задньому плані — блакитне небо („Н“). Ліворуч — частина княжого терему („Т“); є це темна за-вісниця („ЗН“), у ній вікно („В“), внизу — ступе-

ниця („СТ”). Праворуч — дерево („Л”, що висувається з-поза правої завіси („З”).

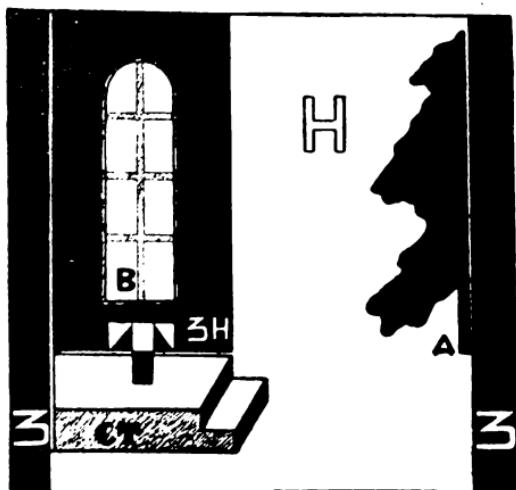

Рис. 1.

Коли рецитатор виголошує слова „важко віку доживати...” — з лівого боку сцени, з-поза завіси виходить князь. Він у силі віку; має довге волосся, зачесане „на розділ” або „догори”, та опущені вниз вуси. На ньому коротка біла сорочка, поверх неї — срібний панцир. При лівому боці — капроткий меч. На плечах — легкий багровий або зелений плащ, без рукавів, зіпнятий на правому рамені. На ногах — виступці, а їх перевязки обіймають ноги аж до колін. З хвилиною, коли князь появляється на сцені, рецитатор ви-

голошує далі слова поеми, а князь проходить зваж сцени, в її глибині. Він — сумує, похилив голову, деколи потирає рукою втомлені очі та чоло, то знову спирає голову на руці. Він — пригноблений.

РЕЦИТАТОР:

Зажурився, засмутився...
Вдень не єсть, а серед ночі
Плаче бідний та зідхає,
Сну не знають його очі.

Ні від кого він не має
Ні утіхи, ні поради,
Світ увесь йому здається
Без краси і без принади.

Сказавши ці слова, рецитатор сходить із сцени. Князь стає край терему і кличе в лівий кут сцени — ніби до дружинників, що поза сценою.

КНЯЗЬ (говорить наказом):

Гей, покличте ви до мене
Гудця моого на розмову!

(Входить княжий співак-гудець. Він має довгу сиву бороду, довге сиве волосся й вуса, довгий темний члащ підперезаний темною крайкою).

ГУДЕЦЬ (*схилияючись перед князем, говоритъ по-кірно*):

Мій поклін, сумний мій князю!
Я корюсь твоему слову.

(*Гудець випрямовується і стоїть перед князем із великою пошаною*).

КНЯЗЬ (*говорить приязно*):

Слухай, правда, ти шугаєш
Ясним соколом у хмарах, —
Сірим вовком в полі скачеш,
Розумієшся на чарах.

Божий дар ти маєш з неба
Людям долю віщувати,
Словом, піснею своєю
Всіх до себе привертати.
Ти піди у степ далекий,
Наших ворогів країну —
Відшукай там моого сина,
Мою любую дитину.

Розкажи, як побиваєш
Я за ним і дні і ночі,
Як давно вже виглядають
Його звідтіль мої очі.

Заспівай йому ту пісню,
Українську, нашу рідну,
Про наш край, про нашу вдачу, —
Молодецьку і свободну.

А як все це не поможет, —

(князь схиляється до землі, зриває жмут зілля і дає його гудцеві):

Дай йому оце чар-зілля!
Щоб понюхав — і згадав він
Краю рідного привілля!..

(Гудець, узвівши зілля, ховає його за пазуху, кланяється до самої землі князеві й відходить. Князь дивиться вслід за гудцем. На сцені темнішає).

Завіса поволі закриває сцену.

✓

✓

✓

✓

✓

✓

✓

Друга відслона.

Сцена другої відслони поділена на дві частини (рис. 2.), а саме: 1. частина княжої палати (зазначена на рисунку „Т“) й частина княжого саду („У“, „Д“); 2.

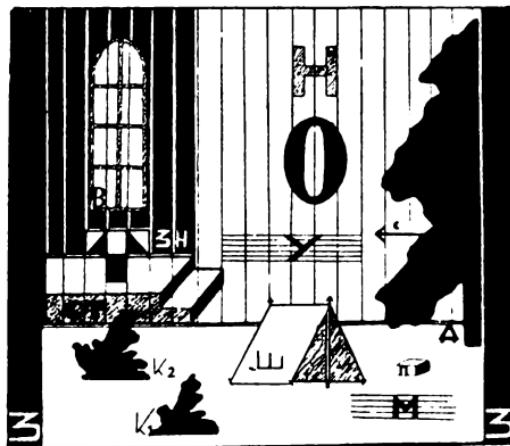

Рис. 2.

шматок половецького степу з кущами („К¹“ і „К²“), шатром („Ш“), пеньком („П“) місцем („М“). Обидві ці частини відділені від себе стіною з органтиною („О“). Ця стіна з органтиною дуже важна, бо коли

*поза неї не кинути жадного світла, то глядач із салі
нічого не бачить, що є поза цією органтиною; і на-
впаки, коли погасити світла перед органтиною, а поза
органтину пустити світло з боку, тоді глядач не ба-
чить всього того, що є перед органтиною, а поза ор-
гантиною бачить наче якісь таємні марива.*

*Друга відслона починається так: на пеньку („П“) сидить кормилець — виховник князенка; перед шатром („Ш“) сидить князенко. Обидва вони в половецьких одягах, а саме: в шараварах, у довгих плащах з бли-
скучої барвистої матерії, підперезані широкими край-
ками, а поза ними широкі криві ножі. Кормилець має на голові високу гострокінчасту шапку, а князенко — простоволосий. На ногах у них виступці з носиками задертими вгору. Князенко має на чолі вузький золотий обруч, що обіймає голову. Це знак, що він княжого роду. — Дія другої відслони проходить так, що коли одна частина сцени освітлена, то в той час друга ча-
стина неосвітлена, закрита в темряві. Тимто треба вжи-
вати бічних світл, що при помочі рефлекторів па-
дають з-поза куліс. І так, коли завіса розсувається,
збоку падає світло тільки на передню частину сцени,
де є кормилець і князенко.*

КОРМИЛЕЦЬ (до князенка):

Пора вже спати, хлопче мій!
Забаву там уже кінчать, —

І на спочинок піде хан
І половецька славна рать...

КНЯЗЕНКО:

Гаразд! Та ти ще розкажи,
Як на князів колись ходив, —
Чи бачив їх престольний град —
Це, кажуть, місто диво-див...

КОРМИЛЕЦЬ (*притакує головою, сідає на пеньок („П”), повернений до князенка)*:

Та що й казать! Це справді диво
Той Київ, славний город їх!
Який наш хан могутній, славний —
А взяти Києва не міг...

КНЯЗЕНКО (*зацікавлено*):

Чому? Чи війська було мало,
Чи княжі вої засильні?

КОРМИЛЕЦЬ (*заперечує головою*):

Не мало було половчинів —
І славно билися три дні...

І неодин ліг головою, —
Та України вояки

Мов мур стояли над рікою,
У всіх червонії щити, —

І хоч чимало їх упало
Від половецьких стріл метких,
Та полягло ще більше наших
Від їх мечів важких, страшних...

КНЯЗЕНКО (*завзято*):

Пожди кормильче! Підросту я,
В той край половців поведу,
Здобуду Київ, Україну,
Там нашу закріплю владу!..

(*Сказавши це, князенко задумався, а кормилець непомітво відійшов... Тим часом із степу, з-поза кущів („Кі” і „К?”) підкрадається до шатра гудець і стає непомітно край шатра.*)

ГУДЕЦЬ (*притишеним голосом*):

Здоров, князя моїого сину!

(*Князенко, зриваючися з місця, хапає рукою за ніж. Гудець продовжує:*)

Три дні йшов я, йшов три ночі,
Аж у степ той половецький
Я добився опівночі.

КНЯЗЕНКО (*rішучим голосом*):

Хто ти, що прийшов мов злодій,
До шатер моєго пана?

ГУДЕЦЬ (*підходить ближче, стає на ввесь ріст і говорить з пошаною*):

Я співак із України,
Гудець твого батька-пана.

Батько твій тебе прохає,
(*витягаючи руки до князенка*):
Щоб вернувся ти, хлопчино,
В рідний край, на Україну,
Де народ твій є, родина...

КНЯЗЕНКО (*гнівно*):

Чого хочеш ти від мене?

(*rішучо*):

Княжого не знаю сина!

(*непевно*):

Може й був колись ним, — нині

(*знову rішучо*):

Маю тут свою родину!

ГУДЕЦЬ (*сумно скинув головою*):

Ти — не знаєш, ким вродився?..
Сумно... Та ти може згодом

Пригадаєш собі, хто ти,
Та якого ти народу?

(Гудок сідає на пеньок витягає ліру й виголошує):

В нашій славній Україні
Наче вітер у негоду —
Пісні дзвонять! Степ колишуть
Пісні вольного народу!

Там дівчата українські,
Та препищної уроди, —
Юнаки там молодецькі
Там — лицарській походи!..
Над Дніпром у вечір теплий
Пісні рідні там лунають —
Це матері українські
До сну дітям так співають:

Щоб у рідній землі вільній
Росли діти добрі, чисті,
Край свій рідний, щоб кохали,
Мали вдачу кременисту.

Щоб сміливі та відважні
Рідну правду боронили,
Не тинялись на чужині
Як раби німі, похилі.

Щоб за рідний край коханий
Життя дали, юність, вроду,
Щоб з обличчям ясним, смілим
Боронили честь народу!

Так по славній Україні
Пісня матерей лунає —
Полоняє кожне серце,
З рідним краєм розмовляє...

(Гудець виголошує так, що кожну строфу закінчує тихим поголосом на лірі. Цією піснею хоче він привернути князенкове серце до рідного народу. Та дарма. Бачить це й розуміє гудець. Тимто виймає з-за пазухи чар-зілля й підсуває князенкові під ніс. Юнак нюхає, притискає зілля до грудей і звертається у той бік сцени, де видко княжий терем. В цій хвилині падає ясне світло з-поза дерева („С“) і освітлює задню частину сцени; передня частина сцени в темряві.

КНЯЗЕНКО (із захопленням):

Рідний край! Широкий, вільний!

(З-поза терему вибігає кілька дівчат у довгих білих сорочках, підпоясаних крайками, на головах — зелені вінки. Вони переходять тихенько танковим кроком по місці „У“ та щезають — наче марива...).

КНЯЗЕНКО

Пишнобарвний і квітчастий!

(З терему виходить князь, сумний та похилий, зуниється на хвилину край вікна).

КНЯЗЕНКО (здивований):

Хто це став перед очима?

(Кажучи ці слова, витягає руки в напрямі терему).

КНЯЗЕНКО (з риданням):

Ах, це батенько нещасний!..

(Князь відходить направо, де перед тим відійшли дівчата, й щезає):

КНЯЗЕНКО (розкладаючи широко руки, з великим захопленням):

Воля! воленъка кохана!

Рідний край мій! Рідні люди!

(Піdstупає швидко до гудця, бере його за руки й тягне до кущів („К₁”, „К₂”), розглядається на всі боки. На їх постаті падає жмут світла).

КНЯЗЕНКО (*до гудця*):

Ходім швидше! Утікаймо!

(*Зупиняється на хвилину й хапається за серце, три-вожно*):

Так товчеться серце в грудях!..

(*До гудця, що всміхається, гарячо*):

Краще в ріднім краю милім
Полягти кістьми, сконати, —
Ніж в землі чужій, ворожій
В славі й шані пробувати!

(*При тих словах князенко підносить угору руки й на-че затискає пястуки, погрожуючи. Обидва з гудцем, похилені, втікають наліво. Завіса поволі закриває сцену. — З боку, перед сценою, знову появляється рецитатор і докінчує поему*).

РЕЦИТАТОР (*спокійно*):

У далекую дорогу,
• В нічку темну та погожу
Подались вони обое,
Обминаючи сторожу.

Байраками та ярами
Неутомні проходжали
В Україну, край веселий —
Утікали поспішали..

Бо вже краще в ріднім краю
Полягти кістьми, сконати —
Ніж в землі чужій, ворожій,
В славі й шані пробувати!

(по хвилині):

Україно, мати люба!
Чи то й нині не буває,
Що якась душа невірна,
Тебе рідну забуває?

Що для лакімства, вигоди,
Що для почести і шани —
До чужого серцем лине,
І ганьбить свій край коханий?

Дай же їм тогό чар-зілля,
Щоб прозріли, не пропали, —
Щоб до Матері вернулись,
Щоб дітьми Їй знову стали!

Щоб пізнали: краще чесно
За край рідний і сконати,
Ніж відступником проклятим
У роскошах проживати!

КІНЕЦЬ

-9-1-1912

